

PIOTR SOBOL-KOŁODZIEJCZYK¹, MAREK ZIELINSKI²

Radykalny anarchizm metodologiczny w naukach prawnych – przyczynek do dyskusji

Streszczenie

Odnosząc się do podstawowych tez anarchizmu metodologicznego sformułowanego przez Paula K. Feyerabenda, autorzy starają się argumentować, że w naukach prawnych nie istnieje jedna wyróżniona metoda badawcza. Toteż w odniesieniu do tych nauk zasada *Anything Goes* z teoretycznego punktu widzenia wydaje się być szczególnie płodna.

Słowa kluczowe: prawo, anarchizm metodologiczny, Paul K. Feyerabend

¹ Dr Piotr Sobol-Kołodziejczyk, adiunkt w Uniwersytecie Rzeszowskim; e-mail: pi.kolo@wp.pl.

² Dr Marek Zielinski, adiunkt w Wyższej Szkole Humanistycznej w Kielcach; e-mail: mrziel@o2.pl.

PIOTR SOBOL-KOŁODZIEJCZYK, MAREK ZIELINSKI

Radical Methodological Anarchism in Law – a Contribution to Debate

Abstract

On the basis of methodological anarchism conception formulated by Paul K. Feyerabend, in this paper a thesis that within law does not exist distinguished explanation method is considered. Therefore from theoretical point of view it seems that the principle “anything goes” is specially useful.

Keywords: law, methodological anarchism, Paul K. Feyerabend

Uwagi wstępne

Nie wymaga wielkiej przenikliwości, aby zauważyć, że dowolna dziedzina nauki lub dyscyplina naukowa powinny cechować się racjonalnością. Jest przy tym jasne, że pojęcie to jest wieloznaczne. Podążając tropem Kazimierza Jodkowskiego³, można je utożsamiać z maksymalizacją użyteczności, czyli spełnieniem w maksymalnym stopniu swoich pragnień lub referencji. Znaczenie terminu „racjonalność” można pojmować także jako zbiór powodów skutecznego działania, czyli takiego, że nie istnieją żadne przeciwwskazania do realizacji określonych celów. Termin „racjonalność” utożsamia się również z pomysłem, że racjonalnie działa osoba, która postępuje wobec uprzednio wytyczonego zbioru reguł.

Kazimierz Jodkowski dostrzega⁴, że od wczesnych lat 60. XX w. powyższy sposób rozumienia ludzkiej racjonalności załamał się w związku z kryzysem synchronicznego modelu rozwoju nauki. Obecnie przyjmuje się raczej założenie przeciwne – głoszące, że współcześnie obowiązujące teorie naukowe nie są wcale mniej racjonalne, aniżeli te porzucone wcześniej. Dzieje się tak dlatego, że oparcie się na ideologiach empiryzmu i indukcyjnalizmu charakterystycznych dla klasycznego wzorca racjonalności może prowadzić do dogmatycznej metafizyki w najbardziej pejoratywnym rozumieniu tego wyrażenia⁵. Mając na uwadze powyższe, nieco skrótkowe uwagi, w prezentowanym tekście wskażemy rolę i skutki metodologicznego anarchizmu dla nauk prawnych. Anarchizm metodologiczny wiążemy oczywiście z postacią P.K. Feyerabenda, który „(...) dla niektórych był nadwornym błaznem filozofii nauki, wrogiem nauki, dla innych zaś – wzorem naukowego establishmentu, najzagorzalszym krytykiem wszelkich odcieni konformizmu i *status quo*. Różnorodność określeń i ocen sugeruje, że nie można przejść obok jego filozofii obojętnie. Potwierdza to olbrzymia ilość poświęconej mu literatury, dyskusji, polemik, rozbieżnych interpretacji i pochodnych wniosków”⁶. Oczywiście zagadnienia wyznaczone tytułem tego artykułu są arbitralne i zostały

³ K. Jodkowski, *Od krytycznego racjonalizmu do anarchizmu epistemologicznego*, [w:] A.L. Zachariasz (red.), *Profil racjonalności*, Lublin 1988, s. 134–135.

⁴ Idem, *Teza o niewspółmierności w ujęciu Thomasa S. Kuhna i Paula K. Feyerabenda*, Lublin 1984, s. 8.

⁵ Por. P.K. Feyerabend, *Jak być dobrym empirystą?* (wybór z: *How to Be a Good Empiricist: A Plea for Tolerance in Matters Epistemological* etc.), przekład i wstęp K. Zamiara, Warszawa 1979, s. 23, 54–56.

⁶ K.J. Kilian, *Poglądy filozoficzne Paula Karla Feyerabenda*, cz. 1, *Program metodologiczny*, Zielona Góra: 2014, s. 8.

wybrane tylko dlatego, że korespondują z naszymi innymi pracami⁷, co oczywiście pozwoli (być może) na opracowanie (w przyszłości) spójnej koncepcji dotyczącej metodologii nauk prawnych.

Podstawowe założenia radykalnego anarchizmu metodologicznego

W swojej – naszym zdaniem – doskonałej autobiografii P.K. Feyerabend zwraca uwagę, że *Przeciw metodzie*⁸, najważniejsza zgoła jego książka, jest *de facto* kolażem zawierającym opisy i argumenty formułowane w okresie niemal 20 lat⁹. Najważniejszą tezę, jaką stawia, jest zapewne stwierdzenie, że w samej nauce istnieje wiele sprzecznych elementów zawierających różnego rodzaju rezultaty, strategie i ozdobniki metafizyczne¹⁰. W interpretacji K. Jodkowskiego tezę tę trzeba rozumieć jako przyjęcie przez P.K. Feyerabenda najmocniejszej wersji kontrmetodologii¹¹. Wynika to z założenia, że według P.K. Feyerabenda przekonania teoretyczne uczonych mogą się radykalnie zmieniać w okresie rozwoju danej dziedziny nauki lub dyscypliny naukowej¹². Jeśli rzeczywiście tak jest, to ma rację K.J. Kilian¹³, gdy głosi, że P.K. Feyerabend, pisząc *Przeciw metodzie*¹⁴, za podstawowy cel postawił sobie sformułowanie następującej zasady: „jeżeli ktoś pisze prosto, tak aby zrozumieli go nieuczenni ludzie, to nie oznacza, że musi być [to] powierzchowne. Wzywa on wszystkich pisarzy, którzy chcą coś przekazać obywatelom, aby z daleka trzymali się od filozofii, a przynajmniej nie dali się terroryzować i prowokować takim ściemniaczom, jak Derrida, a czytali w zamian Schopenhauera lub popularne eseje Kanta”¹⁵. Mówiąc inaczej, celem sformułowania idei anarchizmu metodologicznego¹⁶ był pomysł, że nie istnieje żadna wyróżniona (absolutna) metoda, za pomocą

⁷ P. Sobol-Koldziejczyk, M. Zielinski, *Elementarz z logiki: podręcznik nie tylko dla prawników*, Rzeszów 2016, pkt 16.1.–16.18.

⁸ P.K. Feyerabend, *Przeciw metodzie* (tyt. oryg.: *Against Method*), przeł. S. Wiertelwski, red. nauk. przekł. K. Zamiara, Wrocław 2001, *passim*.

⁹ Idem, *Zabijanie czasu* (tyt. oryg.: *Killing Time*), przeł. Tomasz Bieroń, Kraków 1996, s. 143.

¹⁰ Ibidem, s. 147.

¹¹ K. Jodkowski, *Od krytycznego...*, s. 142.

¹² K. Jodkowski, *Teza...*, s. 133.

¹³ Por. K.J. Kilian, *Poglądy...*, s. 131.

¹⁴ Zob. przyp. nr 8.

¹⁵ P.K. Feyerabend, *Zabijanie...*, s. 184.

¹⁶ Które to określenie samo w sobie jest żartem, ponieważ oryginalny tytuł dzieła P.K. Feyerabenda brzmi: *Against Method* (patrz przyp. nr 8). Warto zwrócić uwagę na tę osobliwą grę słów, bowiem

której można owocnie uprawiać naukę. Można wyrazić to inaczej i twierdzić, że ani nauka, ani klasycznie rozumiana koncepcja racjonalności nie dają uniwersalnych wzorców doskonałej teorii naukowej¹⁷. Z tego powodu uprawianie nauki (w sensie angielskiego *science*¹⁸) polega na formułowaniu teorii alternatywnych względem tych, które znajdują się obecnie w centrum uwagi i są potwierdzone bezpośrednimi testami empirycznymi¹⁹. Toteż charakterystycznym rysem stanowiska P.K. Feyerabenda jest pluralizm stosowanych metod badawczych. Nie jest to przy tym żadne stwierdzenie, lecz zwykła konstatacja faktu wynikająca z historii nauki²⁰. Odwołując się do interpretacji K. Jodkowskiego²¹, można stwierdzić, że najśłynniejsza zasada P.K. Feyerabenda – *Anything Goes* („wszystko ujdzie”²²) – ma postać negatywną i sprowadza się do stwierdzenia, że nie istnieją reguły bezwzględnie obowiązujące w rozwoju nauki. Stąd zaś można wyprowadzić wnioski, że każdy pomysł lub idea, o ile tylko jest pomocna, może być dopuszczalna jako środek badawczy lub metoda badawcza. Z tego powodu P.K. Feyerabenda często oskarża się o irracjonalizm²³. Zarzut ten jest o tyle niesłuszny, że sam bohater tego tekstu wyraźnie deklarował, że jego anarchizm jest czymś więcej niż retoryką czy lingwistyczną (pustą treściowo) figurą. Jest on raczej próbą opisaną zasad, które

„teoria wiedzy” jest czymś uporządkowanym, natomiast wyrażenie „anarchizm” wprowadza całkowity brak zasad w sensie lingwistycznym.

¹⁷ P.K. Feyerabend, *Przeciw metodzie...*, s. 218.

¹⁸ Hasło: *science* [b.a.], [w:] *Wielki słownik angielsko-polski PWN–Oxford*, red. nac. J. Linde-Usiekniewicz, red. nauk. B. Lewandowska-Tomaszczyk, J. Fisiak, T. Piotrowski, aut. hasel P. Beręsewicz et al., Warszawa: 2002, s. 1039. Por. rozróżnienie „Master of Science” i „Master of Art” stosowane w anglojęzycznym kręgu językowym.

¹⁹ Por. P.K. Feyerabend, *Jak być...*, s. 154.

²⁰ Por. K.J. Kilian, *Poglądy...*, s. 139.

²¹ K. Jodkowski, *Wszystko ujdzie. Anarchizm epistemologiczny Paula K. Feyerabenda*, „Akcent” 1982, 2(8), s. 127–134.

²² Właściwe tłumaczenie nie jest wolne od kontekstu wypowiedzi i dlatego powinno brzmieć ono: „wszystko może się przydać”, ponieważ P.K. Feyerabend „(...) zacerpnął tę frazę (...) z musicalu Cole’a Portera (...). W musicalu tym jedną z tytułowych piosenek jest właśnie »Anything Goes«, w której padają takie oto słowa: »But now, God knows, Anything goes«, co w wolnym tłumaczeniu znaczy »Dziś nawet Bóg wie, że wszystko może przydarzyć się«. Zob. K.J. Kilian, *Poglądy...*, s. 136–137. D. Sölle, *Theologie und Dialogfähigkeit. Religionspädagogik im Horizont von Gerechtigkeit, Frieden und Schöpfung*, [w:] *Dialog zwischen den Kulturen: erziehungshistorische und religionspädagogische Gesichtspunkte interkultureller Bildung*, red. I. Lohmann, W. Weisse, Münster–New York 1994, s. 16–17, propaguje *keep your options open* („nie ustalaj nigdy, ponieważ w każdej chwili może być inaczej”). Nadmienić przy tej okazji trzeba, że spora część autorów błędnie rozumie tę feyerabendowską zasadę. Por. np. P. Hoyningen-Huene, *Geht wirklich alles? Das missverstandene ‚Anything goes‘ Paul Feyerabends*, „Neue Zürcher Zeitung” 2000, 216 (16–17 września), s. 86. Zob. także przyp. nr 30.

²³ Por. P.K. Feyerabend, *Zabijanie...*, s. 167.

są złożone i nie dają się ująć w proste reguły²⁴. Jeśli powyższe stwierdzenie jest słuszne, to anarchizm metodologiczny stanowi znakomite lekarstwo na wszelkie bolączki nauki, ponieważ stanowisko to polega na aplikowaniu tezy, że nie istnieją przekonania powszechnie obowiązujące. Toteż należy kwestionować również koncepcje przez siebie utrzymywane, natomiast reguły metodologiczne traktować wyłącznie jako konwencje²⁵. Pozwala to na wykazanie, że w filozofii nauki P.K. Feyerabenda bardzo ważne miejsce zajmuje doktryna niewspółmierności rozważana zarówno na płaszczyźnie językowej, jak i na płaszczyźnie ontologicznej²⁶. Pomijając ich szczegółowe omówienie, gdyż pomysły te są powszechnie znane, wspomnijmy tylko, że nie istnieje żadna przeszkoda dla wymyślania niewspółmierności pomiędzy teoriami za wyjątkiem słabości naszej wyobraźni²⁷. Można tylko dodać, że w ujęciu P.K. Feyerabenda ontologia jest pierwotna względem języka. Oznacza to dokładnie tyle, że zmiana przedmiotu pociąga za sobą zmianę sposobu jego opisu (np. pojęcie „rzeczy” w cywilistyce i karnistyce). Jeśli tak jest, to P.K. Feyerabend ma rację, twierdząc, że warunek niezmienności znaczenia terminów teoretycznych jest mrzonką²⁸.

W stronę radykalnego anarchizmu metodologicznego w naukach prawnych

Jest jasne, że filozofia nauki w poglądach P.K. Feyerabenda znajduje zastosowanie przede wszystkim w tzw. naukach przyrodniczych²⁹. Nie wyklucza to jednak faktu, że podstawowe jej założenia mogą dotyczyć również nauk prawnych³⁰.

²⁴ Idem, *Przeciw metodzie...*, s. 155–156.

²⁵ Zob. K. Jodkowski, *Od krytycznego...*, s. 146.

²⁶ Idem, *Teza...*, s. 35–50.

²⁷ Ibidem, s. 50.

²⁸ Zob. P.K. Feyerabend, *Jak być...*, s. 48–49.

²⁹ Co podkreśla idem, *Przeciw metodzie...*, s. 8. P. Hoyningen-Huene, *Geht...*, s. 86, zwraca uwagę na to, że zasada *Anything Goes* znajduje odpowiednie zastosowanie w różnych dziedzinach nauki i dyscyplinach naukowych.

³⁰ Zob. prace, np. A. Kretschmann, *Anything goes?: Eine kritische Betrachtung der Cultural Criminology*, „Kriminologisches Journal” 2008, 3, s. 200–217; H. Saß, „Psychische Störung” zwischen Medizin und Recht: *Anything goes?*, „Forensische Psychiatrie, Psychologie, Kriminologie” 2011, 5, s. 129–131; M. Leitner, *Sprache und Recht, Anything goes*, „Österreichische Juristen Zeitung” 2012, 5, s. 240; S. Buszewski, S. Martini, S. Müller-Mall, *Anything goes – Wissenschaft wider den Methodenzwang*, <https://www.juwiss.de/anything-goes-wissenschaft-wider-den-methodenzwang/> (dostęp: 5.04.2017), w których podjęto próby wdrożenia zasady *Anything Goes* w naukach prawnych. Szkoda jednak, że w tych pracach zbyt płytko rozumie się tę zasadę.

W poniższych rozważaniach pokażemy, że zasada *Anything Goes* ma zastosowanie do tych nauk w całej jej niemal rozciągłości³¹. Przyjmijmy bowiem, że nauki prawne, a w szczególności dogmatyczne gałęzie należące do dyscypliny naukowej prawa lub prawa kanonicznego cechują się samozakłamaniami³². Podobnie, jak fizycy lub biolodzy również i prawnicy w mniej lub bardziej świadomy sposób przyjmują ortodoksyjny punkt widzenia kosztem negacji ujęć alternatywnych rozważanego problemu³³. Takie podejście powoduje złudne przeświadczenie, że moc wyjaśniająca lub zastosowania teorii alternatywnych są znikome³⁴. Doskonałym przykładem może być dyskusja tocząca się na temat legalizacji marihuany w polskim prawie dla celów medycznych³⁵. Toteż prawnik anarchista lub prawnik kanonista anarchista nie jest uwikłany w problem, który w uhistorycznionej teorii nauki przyjętej przez Thomasa S. Kuhna określa się jako rozwiązywanie łamigłówek³⁶. Prawnicy lub prawnicy kanonicy niebędący anarchistami uprawiają po prostu „naukę normalną”, czyli zajmują się rozpatrywaniem poszczególnych problemów w ramach, na przykład, prawa karnego³⁷. Zadania prawnika anarchisty lub prawnika kanonisty anarchisty dotyczą innego poziomu ogólności i przez to są bardziej ambitne. Odwołują się one wprost do kwestii metodologicznych, a w szczególności realizują zasadę uporczywości³⁸. Zasada ta nakazuje, aby spośród wielu teorii lub

³¹ Trafnie podnosi M. Neupert, *Rechtmäßigkeit und Zweckmäßigkeit: das Rahmen-Bild-Modell der verwaltungsgerichtlichen Kontrolldichte bei der Eingriffsverwaltung*, Tübingen 2011, s. 61–62, że P.K. Feyerabendowi nie chodzi o zastosowanie jego zasady przede wszystkim w wykładni prawa, lecz o zagwarantowanie postępu w nauce jako takiej. T.G. Christen, *Arbeitsförderungsrecht und Arbeitsmarktökonomik: eine rechtsvergleichende und interdisziplinäre Untersuchung*, Lohmar-Köln 2001, s. 225–226, pokazuje, jak urzeczywistnić zasadę *Anything Goes* w niemieckim ustawodawstwie socjalnym.

³² Por. P.K. Feyerabend, *Jak być...*, s. 44.

³³ H. Steinert, H. Treiber, *Die Revolution und ihre Theorien: Frankreich 1848: Marx, v. Stein, Tocqueville im aktuellen Vergleich*, Wiesbaden 1975, s. 84–85, nawołuje wprost: „Nie daj się zastraszyć normom!”, które zapewne rozumie ściśle dogmatycznie.

³⁴ Zupełnie inne stanowisko przedstawia P. Gauch, *Zum Stand der Lehre und Rechtsprechung. Geschichten und Einsichten eines privaten Schuldrechtlers*, „Zeitschrift für Schweizerisches Recht” 2000, 1(119), s. 22–23, powołując się na bogate orzecznictwo niemieckiego Sądu Najwyższego.

³⁵ Zob. K. Sipowicz, *Czy marihuana jest z konopi?*, Warszawa 2011, passim.

³⁶ Por. T.S. Kuhn, *Struktura rewolucji naukowych* (tyt. oryg.: *The Structure of Scientific Revolutions*), przeł. H. Ostromęcka, posł. przeł. J. Nowotniak, Warszawa 2001, s. 73–85.

³⁷ Np. kwestią znamienia „pochodzi” z art. 44–45 kodeksu karnego i z art. 299 § 7 kodeksu karnego (ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny. Dz. U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553). O tym, że jest wyjątkowo problematyczne zagadnienie zob. M. Prengel, *Środki zwalczania przestępczości prania pieniędzy w ujęciu prawnoporównawczym*, Toruń 2003, s. 322–332. Trzeba jednak wyraźnie podkreślić, że jest to kolejna „łamigłówka” w sensie T.S. Kuhna.

³⁸ Por. P.K. Feyerabend, *Jak być...*, s. 207–208.

dostępnych rozwiązań wybierać te, które dają nadzieję na uzyskanie wartościowych rezultatów³⁹. Instruktywnym przykładem jest historia wprowadzenia zasady *measurement by fiat* powstałej na gruncie zasady *Anything Goes* dla dalszego rozwijania teorii w zakresie kryminologii⁴⁰. Przykład ten pokazuje, że prawnik anarchista lub prawnik kanonista anarchista nie zajmuje się stanem faktycznym, lecz formułuje raczej pewne dyrektywy metodologiczne. W tym kontekście omawiana zasada mówi o tym, że prawnik lub prawnik kanonista ma obowiązek odwoływania się do ustaleń innych nauk, np. psychologii, socjologii lub kognitywistyki, które pełnią względem prawa rolę pomocniczą⁴¹. To ostatnie stwierdzenie szczególnie dobitnie uderza w dogmatykę prawa i w dogmatykę prawa kanonicznego. Z anarchistycznego punktu widzenia nie jest bowiem tak, że np. w ramach kontynentalnego *civil law* formułuje się lepsze koncepcje dotyczące kar i środków karnych w prawie karnym, niż np. w systemie *common law* lub w systemie prawa ludów pierwotnych⁴². Są to podejścia diametralnie różne. Co ważne, faktyczne stosowanie zasady upórczywości przyczynia się do rzeczywistego rozwoju nauk prawnych. Prawnicy anarchista lub prawnicy kanonista anarchista będzie bronił bowiem tezy, że działalność w tej dziedzinie nauki nie polega na rozwiązywaniu łamigłówek w ujęciu kuhnowskim, lecz raczej na aktywnym współdziałaniu różnych konkurencyjnych poglądów głoszonych w ramach różnych systemów

³⁹ Idem, *Przeciw metodzie...*, s. 42–44.

⁴⁰ Por. W. Köberer, *Iudex non calculat: über die Unmöglichkeit, Strafzumessung sozialwissenschaftlich-mathematisch zu rationalisieren*, Frankfurt a.M. 1996, s. 133–134, który stawia pod znakiem zapytania odpowiednie zastosowanie tej feyerabendowskiej zasady w prawie karnym (np. w określeniu stopnia zawinienia sprawcy przestępstwa). Inny pogląd w tej sprawie prezentuje C. Schmitt-Leonardy, *Unternehmenskriminalität ohne Strafrecht?*, Heidelberg 2013, s. 418–419, która widzi pewne możliwości dla uczynienia pożytku z tej zasady w związku z odpowiedzialnością podmiotów zbiorowych i przypisania im winy. Zob. także T. Hirschi, *Procedural Rules and the Study of Deviant Behavior*, „Social Problems” 1973, 2(21), s. 159–173 (a zwłaszcza s. 171–172): *Avoid the fallacy. When a theorist or a methodologist tells you cannot do something, do it anyway. Breaking rules can be fun.*

⁴¹ Świadczą o tym takie gałęzie prawa, jak np. socjologia prawa. W sprawie tej ostatniej J. Estermann, *Die Verbindung von Recht und Soziologie als Chimäre*, [w:] M. Cottier (red.), *Wie wirkt Recht?: ausgewählte Beiträge zum Ersten Gemeinsamen Kongress der Deutschsprachigen Rechtssoziologie-Vereinigungen*, Luzern, 4.–6. September 2008, Baden-Baden 2010, w szczególności s. 106–107. C. Schmitt-Leonardy, *Unternehmenskriminalität...*, s. 418–419, głosi mocniejszą tezę i nie wyklucza prawnie relevantnych rozstrzygnięć wypracowanych w ramach nauk przyrodniczych.

⁴² Cenne w tym miejscu są uwagi V.H. Schendel, *Astrologie und Recht – die astrologische Beratung – eine Herausforderung*, Norderstedt 2010, s. 111–112, które znajdują *mutandis mutandi* w dogmatycznych gałęziach w ramach nauk prawnych. Natomiast R. Alexy, *Eine diskurstheoretische Konzeption der praktischen Vernunft*, [w:] R. Alexy, R. Dreier (red.), *Rechtssystem und praktische Vernunft (Legal System and Practical Reason)*, Stuttgart: 1993, s. 18–19, który nawiązując do zasady *Anythings Goes* wyraźnie mówi o równouprawieniu tradycji prawnych.

prawa⁴³. Paul K. Feyerabend wyraża to wprost, pisząc: „Co więcej, do przezwyciężenia starych, dobrze znanych paradygmatów prowadzi wymyślanie nowych koncepcji i próby zapewnienia im pewnego miejsca we współzawodnictwie”⁴⁴. Można zatem powiedzieć, że anarchistyczne poglądy P.K. Feyerabenda odniesione do nauk prawnych mogą być sprowadzone do stwierdzenia, że błędem jest rozumienie nauk prawnych jako monolitu, którego celem jest przybliżanie się ku prawdzie. Ponadto nauki prawne jako dziedzina naukowa nie są zdolne do ujęcia wszystkich przekształceń, jakim podlega rzeczywistość społeczna⁴⁵.

Wnioski

Dochodzimy zatem do pewnego podsumowania. Bycie prawnikiem anarchistą lub prawnikiem kanonistą anarchistą wymaga nie tylko przyjęcia zasady *Anything Goes*, lecz równie ważnej zasady proliferacji⁴⁶. Ta ostatni głosi, że wśród alternatywnych teorii i zasad postępowania powinno znaleźć się miejsce również dla teorii zarzuconych wcześniej, ponieważ mogą być one tak opracowane, aby sprostać wyzwaniom prawnej „rzeczywistości”⁴⁷. Zatem bycie prawnikiem anarchistą lub prawnikiem kanonistą anarchistą jest trawestacją dość znanego powiedzenia, że filozof jest myślowym anarchistą, ponieważ zawsze myśli przeciwko wszystkim, a najbardziej przeciwko samemu sobie⁴⁸. Prawnik anarchista lub prawnik kanonista, szanując zaś obowiązujące normy i systemy prawne, myśli przeciwko nim w sposób specyficzny, ponieważ nie traktuje ich jako monolitów zawierających prawdę objawioną⁴⁹. Stara się on przy tym poszukiwać rozwiązań alternatywnych. Tym samym prawnik anarchista lub prawnik kanonista anarchista w swej pracy nieco przypomina archeologa: „(...) usunąwszy warstwy znanych i nudnych już wydarzeń, znajduje nieoczekiwane i niezwykle skarby. Skarby odkopywane przez

⁴³ Wypada w tym miejscu zaznaczyć, że zasobne orzecznictwo niemieckiego Sądu Najwyższego przytaczane przez P. Gauch, *Zum Stand...*, s. 22–23, opowiada się przeciw ograniczeniu się do pewnej metody lub metod w wykładni, a nawet nie dopuszcza ich układu hierarchicznego.

⁴⁴ Cyt. za P.K. Feyerabend, *Jak być...*, s. 214. O zastosowaniu tej paremii w kryminologii zob. A. Kretschmann, *Anything...*, passim.

⁴⁵ K.J. Kilian, *Poglądy...*, s. 131–132.

⁴⁶ O tym, że do tej pory było to rzadko spotykane w naukach prawnych pisze M. Jestaedt, *Das mag in der Theorie richtig sein...: Vom Nutzen der Rechtstheorie für die Rechtspraxis*, Tübingen 2006, s. 7–8.

⁴⁷ P.K. Feyerabend, *Zabijanie...*, s. 94.

⁴⁸ J.-P.C.A. Sartre, *Słowa* (tyt. oryg.: *Les mots*), przekł. J. Rogoziński, Warszawa 1997, s. 113.

⁴⁹ Nieco w tym kierunku idą wywody G. Fiandaca, *Rocco: Ist eine Entspezialisierung der Strafrechtswissenschaft wünschenswert?*, [w:] T. Vormbaum (red.), *Arturo Rocco und der Rechtstechnizismus im italienischen Strafrecht: und dem Text des „Manifesto“ aus dem Jahr 1910*, Berlin 2013, s. 53–54.

naukę wydają się mieć dodatkową przewagę. Wiążą je ze sobą pewne prawa⁵⁰. Można zatem stwierdzić krótko – radykalny prawniczy anarchizm jest kontra względem zgnuśnialego pozytywizmu prawniczego oraz stanowisk typowo realistycznych. Nauki prawne są zasadniczo przedsięwzięciem nieco anarchistycznym, ponieważ w ich ramach wyjaśnienia odwołujące się do zasad typowo apriorycznych, wykładni językowej lub wykładni pozajęzykowej są równouprawnione⁵¹. Mówiąc krótko, rozwój nauk prawnych oraz praktyki prawniczej lub praktyki kanonistycznej może odbywać się wyłącznie w związku z akceptacją następującej reguły anarchistycznej: „zarówno badania epizodów historycznych, jak i abstrakcyjna analiza związku idei z działaniem ukazują, że jedyną zasadą, która nie hamuje postępu jest: **nic świętego**”⁵². Niechaj stwierdzenie to stanowi przyczynek do dalszej owocnej dyskusji na temat wygłoszonych w tym tekście tez⁵³.

Bibliografia

Alexy R., *Eine diskurstheoretische Konzeption der praktischen Vernunft*, [w:] R. Alexy, R. Dreier (red.), *Rechtssystem und praktische Vernunft*, Stuttgart 1993.

⁵⁰ Cyt. za P.K. Feyerabend, *Zabijanie...*, s. 168.

⁵¹ Zob. przyp. nr 43.

⁵² P.K. Feyerabend, *Przeciw metodzie...*, s. 23.

⁵³ W dalszej rzetelnej dyskusji warto by wykorzystać następujące prace: W. Krawietz, *Zur Struktur von Entwicklung und Fortschritt in der Rechtstheorie*, [w:] *Zum Fortschritt von Theorie und Technik in Recht und Ethik*, red. I. Tammelo, A. Aarnio, Berlin: Duncker und Humblot 1981, s. 334; S. Quensel, *Kriminologie als gesellschaftspraktisches Vernunftunternehmen. Aktuelle Nachbemerkungen zum Paradigmen-Streit*, „Kriminologisches Journal” 1/1998, s. 15–41 (*passim*); A. Voßkuhle, *Methode und Pragmatik im Öffentlichen Recht*, [w:] H. Bauer et al. (red.), *Umwelt, Wirtschaft und Recht: Wissenschaftliches Symposium aus Anlaß des 65. Geburtstages von Reiner Schmidt, 16./17. November 2001*, Tübingen: Mohr Siebeck 2002, s. 175 i nast.; S. Blanke, *Soziales Recht oder kollektive Privatautonomie?: Hugo Sinzheimer im Kontext nach 1900*, Tübingen: Mohr Siebeck 2005, s. 32–33; F. Neubacher, *Kriminologische Grundlagen einer internationalen Strafgerichtsbarkeit: politische Ideen- und Dogmengeschichte, kriminalwissenschaftliche Legitimation, strafrechtliche Perspektiven*, Tübingen: Mohr Siebeck 2005, s. 65; D. Richers, *Postmoderne Theorie in der Rechtsvergleichung?*, „Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht” (67) 2007, s. 527, 531; *Einführung in Rechtsphilosophie und Rechtstheorie der Gegenwart*, red. A. Kaufmann, W. Hassemer, U. Neumann, wyd. 8, Heidelberg [i in.]: Müller 2011, s. 160; I. Augsberg, *Informationsverwaltungsrecht: zur kognitiven Dimension der rechtlichen Steuerung von Verwaltungsentscheidungen*, Tübingen: Mohr Siebeck 2014, s. 283–306 (przede wszystkim s. 288–292); H. Honsell, T. Mayer-Maly, *Rechtswissenschaft: eine Einführung in das Recht und seine Grundlagen*, wyd. 6, Berlin–Heidelberg: Springer 2015, s. 101; J. Mühl, *Strafrecht ohne Freiheitsstrafen – absurde Utopie oder logische Konsequenz?: die Laufzeitleistungsstrafe als alternative Sanktion*, Tübingen: Mohr Siebeck 2015, s. 31. Zob. także *Recht und Tabu*, red. O. Depenheuer, Wiesbaden: Westdt. Verl. 2003 (w tym zwłaszcza M. Mertes, *Das Tabu in der politischen Kommunikation Politisches Handeln im Bereich des Unsagbaren*, s. 93–94).

- Augsberg I., *Informationsverwaltungsrecht: zur kognitiven Dimension der rechtlichen Steuerung von Verwaltungsentscheidungen*, Tübingen 2014.
- Blanke S., *Soziales Recht oder kollektive Privatautonomie?: Hugo Sinzheimer im Kontext nach 1900*, Tübingen 2005.
- Buszewski S., Martini S., Müller-Mall S., *Anything goes – Wissenschaft wider den Methodenzwang*, <https://www.juwiss.de/anything-goes-wissenschaft-wider-den-metho-den-zwang/>
- Christen T.G., *Arbeitsförderungsrecht und Arbeitsmarktökonomik: eine rechtsvergleichende und interdisziplinäre Untersuchung*, Lohmar-Köln 2001.
- Depenheuer O. (red.), *Recht und Tabu*, Wiesbaden 2003.
- Estermann J., *Die Verbindung von Recht und Soziologie als Chimäre*, [w:] M. Cottier (red.), *Wie wirkt Recht?: ausgewählte Beiträge zum Ersten Gemeinsamen Kongress der Deutschsprachigen Rechtssoziologie-Vereinigungen, Luzern, 4.–6. September 2008*, Baden-Baden 2010.
- Feyerabend P.K., *Jak być dobrym empirystą? (wybór z: How to Be a Good Empiricist: A Plea for Tolerance in Matters Epistemological etc.)*, przekład i wstęp K. Zamiara, Warszawa 1979.
- Feyerabend P.K., *Zabijanie czasu* (tyt. oryg.: *Killing Time*), przeł. T. Bieroń, Kraków 1996.
- Feyerabend P.K., *Przeciw metodzie* (tyt. oryg.: *Against Method*), przeł. S. Wiertelwski, red. nauk. K. Zamiara, Wrocław 2001.
- Fiandaca G., *Rocco: Ist eine Entspezialisierung der Strafrechtswissenschaft wünschenswert?*, [w:] T. Vormbaum (red.), *Arturo Rocco und der Rechtstechnizismus im italienischen Strafrecht: und dem Text des „Manifesto“ aus dem Jahr 1910*, Berlin 2013.
- Gauch P., *Zum Stand der Lehre und Rechtsprechung. Geschichten und Einsichten eines privaten Schuldrechtlers*, „Zeitschrift für Schweizerisches Recht“ 2000, 1(119).
- Hirschi T., *Procedural Rules and the Study of Deviant Behavior*, „Social Problems“ 1973, 2(21).
- Honsell H., Mayer-Maly T., *Rechtswissenschaft: eine Einführung in das Recht und seine Grundlagen*, Berlin-Heidelberg 2015.
- Hoyningen-Huene P., *Geht wirklich alles? Das missverständene ‚Anything goes‘ Paul Feyerabends*, „Neue Zürcher Zeitung“ 16–17.09.2000.
- Jestaedt M., *Das mag in der Theorie richtig sein...: Vom Nutzen der Rechtstheorie für die Rechtspraxis*, Tübingen 2006.
- Jodkowski K., *Wszystko ujdzie. Anarchizm epistemologiczny Paula K. Feyerabenda*, „Akcent“ 1982, 2(8).
- Jodkowski K., *Teza o niewspółmierności w ujęciu Thomasa S. Kuhna i Paula K. Feyerabenda*, Lublin 1984.
- Jodkowski K., *Od krytycznego racjonalizmu do anarchizmu epistemologicznego*, [w:] A.L. Zachariasz (red.), *Profile racjonalności*, Lublin 1988.
- Kaufmann A., Hassemer W., Neumann U. (red.), *Einführung in Rechtsphilosophie und Rechtstheorie der Gegenwart*, Heidelberg 2011.

- Kilian K.J., *Poglądy filozoficzne Paula Karla Feyerabenda*, cz. 1, *Program metodologiczny*, Zielona Góra 2014.
- Köberer W., *Iudex non calculat: über die Unmöglichkeit, Strafzumessung sozialwissenschaftlich-mathematisch zu rationalisieren*, Frankfurt a.M. 1996.
- Krawietz W., *Zur Struktur von Entwicklung und Fortschritt in der Rechtstheorie*, [w:] I. Tammelo, A. Aarnio (red.), *Zum Fortschritt von Theorie und Technik in Recht und Ethik*, Berlin 1981.
- Kretschmann A., *Anything goes?: Eine kritische Betrachtung der Cultural Criminology*, „Kriminologisches Journal” 2008, 3.
- Kuhn T.S., *Struktura rewolucji naukowych* (tyt. oryg.: *The Structure of Scientific Revolutions*), przeł. H. Ostromecka, postł. przeł. J. Nowotniak, Warszawa 2001.
- Leitner M., *Sprache und Recht, Anything goes*, „Österreichische Juristen Zeitung” 2012, 5.
- Mertes M., *Das Tabu in der politischen Kommunikation Politisches Handeln im Bereich des Unsagbaren*, [w:] O. Depenheuer (red.), *Recht und Tabu*, Wiesbaden 2003.
- Mühl J., *Strafrecht ohne Freiheitsstrafen – absurde Utopie oder logische Konsequenz?: die Laufzeitleistungsstrafe als alternative Sanktion*, Tübingen 2015.
- Neubacher F., *Kriminologische Grundlagen einer internationalen Strafgerichtsbarkeit: politische Ideen- und Dogmengeschichte, kriminalwissenschaftliche Legitimation, strafrechtliche Perspektiven*, Tübingen 2005.
- Neupert M., *Rechtmäßigkeit und Zweckmäßigkeit: das Rahmen-Bild-Modell der verwaltungsgerichtlichen Kontrolldichte bei der Eingriffsverwaltung*, Tübingen 2011.
- Pregel M., *Środki zwalczania przestępczości prania pieniędzy w ujęciu prawnoporównawczym*, Toruń 2003.
- Quensel S., *Kriminologie als gesellschaftspraktisches Vernunftunternehmen. Aktuelle Nachbemerktungen zum Paradigmen-Streit*, „Kriminologisches Journal” 1998, 1.
- Richers D., *Postmoderne Theorie in der Rechtsvergleichung?*, „Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht” 2007, 67.
- Sartre J.-P.C.A., *Słowa* (tyt. oryg.: *Les mots*), przeł. J. Rogoziński, Warszawa 1997.
- Saß H., *„Psychische Störung” zwischen Medizin und Recht: Anything goes?*, „Forensische Psychiatrie, Psychologie, Kriminologie” 2011, 5.
- Schendel V.H., *Astrologie und Recht – die astrologische Beratung – eine Herausforderung*, Norderstedt 2010.
- Schmitt-Leonardy C., *Unternehmenskriminalität ohne Strafrecht?*, Heidelberg 2013.
- Sipowicz K., *Czy marihuana jest z konopi?*, Warszawa 2011.
- Sobol-Koldziejczyk P., Zielinski M., *Elementarz z logiki: podręcznik nie tylko dla prawników*, Rzeszów 2016.
- Sölle D., *Theologie und Dialogfähigkeit. Religionspädagogik im Horizont von Gerechtigkeit, Frieden und Schöpfung*, [w:] I. Lohmann, W. Weisse (red.), *Dialog zwischen den Kulturen: erziehungshistorische und religionspädagogische Gesichtspunkte interkultureller Bildung*, Münster–New York 1994.

Steinert H., Treiber H., *Die Revolution und ihre Theorien: Frankreich 1848: Marx, v. Stein, Tocqueville im aktuellen Vergleich*, Wiesbaden 1975.

Voßkuhle A., *Methode und Pragmatik im Öffentlichen Recht*, [w:] H. Bauer et al. (red.), *Umwelt, Wirtschaft und Recht: Wissenschaftliches Symposium aus Anlaß des 65. Geburtstages von Reiner Schmidt, 16./17. November 2001*, Tübingen 2002.

Wielki słownik angielsko-polski PWN–Oxford, red. nacz. J. Linde-Usiekniewicz, red. nauk. B. Lewandowska-Tomaszczyk, J. Fisiak, T. Piotrowski, aut. hasel P. Beręsewicz et al., Warszawa 2002.

Akty prawne

Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz.U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553.